

Vad är det vi ser?

Som part i målet kanske jag inte borde uttala mig om Träskoposten. Men jag gör det ändå. Falsk blygsamhet är sällan klädsamt – och lurar ingen. Jag tycker att tidningen är riktigt bra, med en härlig blandning av annonser, information om verksamheter, levnadsminnen och historiska tillbakablickar. Allt presenterat i en snygg, rikt illustrerad layout. När den startade för 20 år sedan var formen betydligt enklare, men bra även då. Många av de artiklar som skrivits under åren har jag haft stor glädje av att läsa.

I tidningens andra nummer (2002:2) berättar Weronica Stålered, Emmaboda kommun, om projektet ”Hela kommunen skall leva”. Bland annat säger hon. ”För att fortsätta arbetet med en ”levande landsbygd”, som jag vet att ni där ute också gör, så vill jag bjuda upp till dans! Vad kan vi med gemensamma krafter göra för att utveckla vår landsbygd?”

Bullerbyn – eller lite buller i byn

Och nog har det dansats alltid, något Träskoposten fortlöpande bevakat, och själv varit en del av. Redan i ovannämnda nummer skriver Magdalen Thiel, ordförande i Plaggebo byalag, en text med rubriken; Plaggebo, beviset för en levande landsbygd. Den börjar så här. ”I Plaggebo lever Astrid Lindgrens Bullerbymiljö kvar. Här står husen tätt intill varandra. Ja, med en lina mellan fönstren kan man skicka över en kopp socker om så behövs. Under våren blommar äppelträden och körsbärsträden och från den röda ladugården kommer Kenneths kor ut på grönbete.”

Bullerbybilderna älskar vi väl alla. Och som varumärke för Långasjö fungerar den perfekt. Ibland hör jag de som menar att Träskoposten främst ska locka turister till bygden, ja nästan vara något av en turistbroschyr. Det tycker inte jag. Och det har tidningen heller inte strävat efter under de 20 år den existerat. Ta det nyss nämnda citatet. Det ger inte Magdalens artikel rättvisa. Vad hon faktiskt skriver om är byalagets högst konkreta åtgärder för att göra en bra by ännu bättre. Utöver arbetet med att förstärka bygemenskapen försöker man påverka kommunen att montera gatubelysning i byn. Man behandlar också frågor som dåliga vägar, gemensam snöskottning, barnens skolbuss mm. För att inte tala om vägbullret, eftersom det går en hel del trafik genom byn.

Att mitt ”buller i byn” är av delvis annan art, det förstår nog var och en som följt vad jag skrivit. Med begreppet kulturtidskrift i tankarna har jag då och då försökt vidga perspektiven, försiktigt fundera kring hierarkier och maktstrukturer, ojämlika könsroller, muntligt berättande med ”grovt” språk mm. Allt är ”vardagsmat” för etnologer, historiker – och för merparten läsare, att döma av de många positiva reaktioner vi fått. Självklart har vi också hört kritiska, ibland upprörda röster, vilket är helt i sin ordning. Läsekretsen är verkligen inte någon enhetlig grupp.

Det är här rubriken ”Vad är det vi ser” kommer in. Vilka kulturella glasögon betraktar vi omvärlden genom? Vilka religiösa, politiska och ideologiska blockeringar snävar in vår syn? Vilka lojaliteter och ekonomiska fördelar får oss att överse, förtiga, förvränga eller ljuga, ja till och med tortera och mörda?



Kejsarens nya kläder.

”Som i fallet Knutby, eller i förorternas kriminella gängmiljöer”, tänker du? Nej, lämna extremerna därhän och fundera i stället över det djupt allmänmänskliga som ligger i frågorna ovan.

I olika grad har de alla med vår hållning till omvärlden och vår historia att göra. Ett lika aktuellt som sorgligt ”paradexempel” är Rysslands officiella syn på sig själva och på andra länder. Ett klassiskt exempel på myter om klarsynthet är H.C. Andersens saga Kejsarens nya kläder, publicerad 1837. Berättelsen handlar om en kejsare som blir lurad. Två bedragare säger att de ska tillverka kläder till kejsaren som är osynliga för dem som är dumma och odugliga i sitt ämbete. Alla i kejsarens omgivning låtsas sedan att de kan se kläderna ända tills en liten pojke påpekar att kejsaren är naken.

Skyggglappar och tystnadskulturer går ingen fri ifrån. Vilken hållning vi däremot intar skiftar stort. På ett roligt sätt illustreras detta av de olika personernas ansiktsuttryck i bilden ovan. Alla ser vad de ser, men det är bara barnet som vågar tänka högt. Kanske för att kostnaden för det mesta är liten eller ingen i början av livet.

Lojalitetskonflikter

När Sölve Hjalmarsson intervjuade Jan-Erik Fransson och mig i samband med att vi nu lämnar redaktionen (se artikel på sid.6) frågade han om det är vanligt att etnologer skriver om sin hembygd. Nej, svarade jag. Att som forskare kritiskt granska den bygd man aktivt är en del av, med allt vad det betyder av hänsynstagande och konfliktundvikande, är svårt.

I grunden gäller en liknande lojalitetskonflikt för alla som bor i ett litet lokalsamhälle, något jag ofta mött när jag pratat med Långasjöbor. Vid sidan av allt det fina och trevliga berättar man inte sällan också om orättvisor och bråk. ”Nu ska du höra, Gunnar, men lova att inte skriva om det!” Eller, ”det där måste ni ta upp i Träskoposten!” Vänligt försöker jag då förklara, att vi inte ägnar oss åt uppsökande journalistik. Men visst finns det gånger då jag inför uppenbara orättvisor känner att jag sviker deras förtroende.

Långt ifrån övertygad lutar jag mig då mot den policy som utformades av Långasjö sockenråd i februari 2011. ”Träskoposten ska vara en positiv tidning som läsarna längtar efter”. En formulering som är inte lika entydig och harmlös som den verkar. För vad är positivt? Vilka längtar efter vad? Läsarna är ju verkligen ingen enhetlig grupp. Där några tycker det är positivt att läsa om kvinnors emancipation och syn på kroppen, kan andra känna att det blir för närgånget, intimt.

Min hållning är att det också fortsättningsvis måste vara högt i tak för att Träskoposten ska läsas av många, också utanför sockengränsen. Fortsätt kombinera olika uppfattningar och perspektiv på saker och ting. Var inte rädd för lite buller. Underskatta inte läsaren. Ogillar man något går det ju att ”vända blad”, både bokstavligen och tankemässigt. Det är mångfald, inte enfald, vi mer än någonsin behöver i en värld där tolerans och yttrandefrihet lever en otrygg tillvaro. Och nyfikenhet. Livet igenom!

Bli inte gammal – oavsett hur länge du lever

Upphör inte att stå som ett nyfiket barn inför

Det stora mysteriet, in i vilket vi föddes.

Albert Einstein

Gunnar Alsmark

Religionens roll - och statens

Vad har Träskoposten för tema denna gång, frågade mig en god vän för ett tag sedan. Religiöst liv i Långasjö. Jaha, då kanske det blir lite svårare att få tag i material då! Du, med det temat kan vi fylla tidningen för tid och evighet, svarade jag lite kaxigt.

Faktum är att jag har svårt att finna något ämne som tillnärmelsevis är så innehållsrikt som religiöst liv. Trosföreställningar har varit en ständig följeslagare i människans fotspår. Med en arkeologisk vinkling hade vi kunnat börja berättandet för 6000 år sedan, utifrån fynd av boplatser och gravrösen runt om i vår bygd. Men vår resa börjar med kristnandet under tidig medeltid, med socknen och dess kyrka. Under 700 år kom religionen att organisera människors liv och tänkande, i helg och söcken, från vaggan till graven. Framför allt gällde detta tiden efter reformationen, då stat och kyrka ”med eld och svärd” försökte sprida ”den rena läran”. Men påbud och efterlydnad är som alla vet två skilda saker, vilket flera författare vittnar om.

Under andra hälften av 1800-talet inleds en demokratiseringsprocess av vårt land och kyrkan, byn och socknen förlorar mycket av sin betydelse. Idag har religionen lämnat den politiska arenan för länge sedan. Stat och kyrka är skilda åt. Skolan är konfessionslös. Det råder religionsfrihet. Och det råder en åsikts- och yttrandefrihet som skulle få vilken förälder, lärare eller präst som helst att trilla av stolen, för 50 år sedan eller mer.

Talar vi om sekularisering, dvs. den medvetna strävan att genom politisk styrning försöka begränsa religionens inflytande i



Religiösa bonader pryddes förr väggarna i många hem.

den offentliga sfären, ligger Sverige i topp i världen. Och näst längst ner på listan över mest religiösa länder. Bara 17 procent av svenskarna tycker att religion spelar stor roll i deras liv.

Samtidigt får vi akta oss för att sätta likhetstecken mellan sekularisering och icke-religiös. Självklart kan man vara troende och sekulär samtidigt. Det helt grundläggande är att man bejaktar en stat där religiösa särintressen inte styr lagstiftning, utbildning mm. Men det är lättare sagt än gjort. Religion handlar mycket om etik och moral och kan inte enkelt hänvisas till människors privatsfär. Könroller, sexualitet, sjukvård, organdonation är några exempel på områden där trosföreställningar och politik vävs samman, särskilt i ett mångkulturellt land som dagens Sverige.

Den problematiken nappade ingen på att skriva om i detta nummer. Men mycket annat spännande finns med. Texter som beskriver dagens religiösa liv i Långasjö, och gårdagens, men som ändå bara skrapar på ytan. Vi får anledning att komma tillbaka till temat många gånger framöver. Och vi tar gärna emot tips på ämnen och infallsvinklar.

Gunnar Almark



Gamla prästgården i Långasjö.

Foto Jan-Erik Fransson

Kvinnor på väg

Man kan fråga sig om någon tidsperiod varit mer genomgripande än de senaste 100 åren. Jag tror inte det. Samhällsekonomiskt, tekniskt, religiöst, medicinskt, mentalt – på alla plan är skillnaderna väldigt stora. Mest kanske för kvinnorna, som inom område efter område har fått tillträde, positioner, makt och medbestämmande.

Kampen mot årtusenden av patriarkala strukturer är långt ifrån färdig. Men till alla som hävdar att den knappt har börjat vill jag bestämt säga. Titta tillbaka i historien. Eller ut i övriga världen. Nedvärdera inte de steg som ändå tagits på vägen mot ökad jämlikhet mellan könen. Gläds i stället. Fortsätt att kämpa. Man som kvinna.

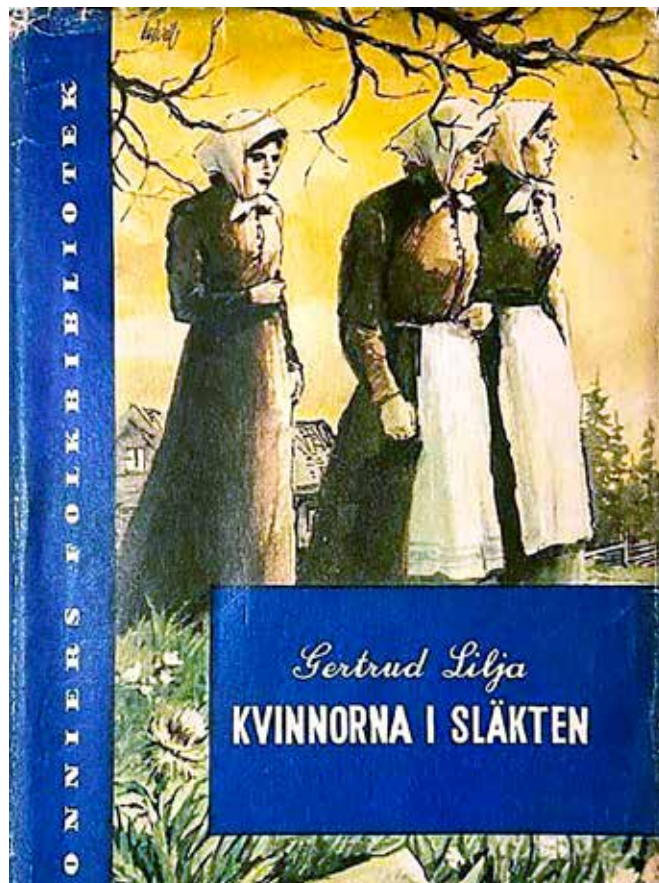
Jag gläds i alla fall när jag umgås med vänner och bekanta i Långasjö. När jag hör de gamla berätta om livet längre tillbaka i tiden. När jag försöker förstå de ungas mediala språk och kommunikation. När jag läser artikelförfattarnas tankar och texter till Träskoposten. Som denna gång till exempel, kring temat Kvinnor i bygden. Vilken kraft och dynamik vi ser, vare sig det handlar om hästar, musik och sång, kvinnor med ledande positioner i en mängd föreningar och sammanhang, fulla av "engagemang, drivkraft och nyfikenhet". Inflyttare som lär sig språk, seder och bruk. Unga utflyttare som upptäcker nya platser och livsstilar. Äldre som ser tillbaka på sina liv, verksamma i en annan tid, med helt andra förutsättningar än idag. Kanske behövde kvinnorna vara än starkare då. Men den stora skillnaden från 1921, då kvinnor fick rösträtt, om än i begränsad form, är *frigörelsen från ett tillstånd av omyndighet*, för att citera betydelsen av ordet emancipation.

På de flesta områden står kvinnor idag på egna ben, ekonomiskt, yrkesmässigt, socialt, sexuellt. Den väg de hittills gått har varit lång och slingrande. Vart den leder vet vi inte. Målet är under ständig förhandling. Och ska väl så vara.

Förmyndarskapen har haft många ansikten. Jag väljer att börja med Gertrud Liljas *Kvinnorna i släkten* från 1936. Romanen utspelar sig i Långasjö under 1800-talets sista två decennier och följer tre kvinnor under deras vuxna liv. Den skildrar naket realistiskt ett hårt arbete och en hård patriarkal Gudsforeställning, som stundtals lägger omöjliga ok på kvinnors ryggar. Deras lott är att lyda (Nilsson 2003:105). Modern till Charlotta, en av de tre kvinnorna (som för övrigt är ett porträtt av Liljas mor) finner sig i sin roll, men drömmer också om möjligheten till ett annat liv.

Hennes far var lika sträng som hennes farfar varit. Hon längtade inte tillbaka till dem. Men till något i framtiden. Där man inte blev befalld och inte behövde lyda. Där man vågade tala fritt och skratta högt och hjärtligt (Lilja 1936:52).

Ett annat förmyndarskap var synen på kvinnan som "ett svagt väsen" som skulle skyddas. Vid förra sekelskiftet menade många läkare att den unga kvinnan inte var förmögen att samtidigt utveckla sin intellektuella kapacitet och uppfylla sin roll som maka, mor och husmor. Tankestrukturen har visat sig vara märkligt seglivad.



På grund av kvinnans psyke ansågs också domarkåren vara ett olämpligt yrkesområde. Eftersom de var mer subjektiva och känslöbetonade än män kunde detta äventyra hela rättssystemet. Officiellt är hållningen borta. Idag är fler kvinnor än män jurister. Men mellan skål och vägg kan "snacket om hur kvinnor är" fortfarande låta nog så illa. Även efter Metoo.

Ytterligare ett förmyndarskap, med rötter i antiken, är synen på kvinnans kropp, som till skillnad från mannens inte ansågs utgöra ett stabilt organiskt system. Ett ofta använt argument fram till våra dagar har varit, att en person som läcker blod en gång i månaden, och mår dåligt därav, är alltför opålitlig för vissa jobb på arbetsmarknaden. Eller som en kvinnlig dramatiker uttryckte det. "Hur många av oss är icke under dessa dagar i en enda upphetsning i ett humör så retligt att vi helst ville slå ihjäl alla människor? Aldrig skulle jag våga låta operera mig av en kvinnlig läkare."

Att menstruation tolkas som en avvikelse i relation till en manlig kroppsnorm utgör ytterligare ett kraftfullt och tragiskt förmyndarskap över kvinnor, "vars kön och själ är i ständig oordning" (Johannisson 1994). Kring detta reflekterar Sofia Thelin och jag i denna tidning. Fler tankar och erfarenheter är välkomna.

Gunnar Almark

Källor:

Karin Johannisson. *Den mörka kontinenten*. Stockholm 1994.

Maria Larsson. *Att förhålla sig till moderniteten. En studie i Gertrud Liljas författarskap*. Lunds universitet 2003.

Gertrud Lilja. *Kvinnorna i släkten. En berättelse från Småland*. Stockholm 1936.

Krönikan Träd

I detta nummer bjuder vi in våra läsare i trädens fantastiska värld. En värld som vi alla har en åsikt om och relation till. Även de som aldrig själva går ut i en skog. Som tycker parkens trygga träd räcker långt. Eller är mer än nöjda med naturfilmer från TV-soffan. De motverkar ju också ångest, stress och trötthet, sägs det. Och tänk vad man lär sig. Utan att varken bli våt eller trött.

Många – ibland motstridiga sätt att se

När vi valde temat "Våra träd" funderade jag mycket på just mångfalden perspektiv. Ett är att betona själva träden, dem vi upplever med alla våra sinnen. Gammalekens väldiga krona och stam, där solen lekfullt silar in. Ljudet från aspens oroliga löv. Timmervältans doft av barr och kåda. Harsyrans sura smak när vi en stund vilar vår rygg i skogens mossor.

Ett annat är att lyfta fram de vetenskapliga rön som de senaste decennierna med älgkliv flyttat fram vårt vetande om hur ekosystemen fungerar och hänger ihop.

Ett tredje är att utgå ifrån det possessiva pronomenet "våra", rent juridiskt. Träd ägs, utgör ett kapital, skänker trygghet och glädje. Men de skapar också osämja, tvister, stölder och straff.

Våra vänner träden

Denna gång var det extra roligt att se med vilken entusiasm och berättarglädje många Långasjöbor bidrog med texter. Men vad blev – och uteblev – från de möjligheter jag nyss skissade? Flest bidrag handlar om plantering av träd, förr och nu. Gamla gårdars vårdträd. Plantering av skolaplar som band bygden samman med de barn som lämnade den. Lindallén i kyrkbyn, som bybor på eget initiativ planterade för 50 år sedan, när de gamla träden togs bort. Plantering av ädellövträd på 60-talet. Vår tids möjlighet att adoptera/bekosta ett träd för en bättre miljö. Eller lära oss krama ett träd, "bada våra sinnen" på någon kurs i friskvård för att motverka stressrelaterad ohälsa.

Trädens hemliga liv

Mer eller mindre kan vi alla skilja på olika träd och buskar. Men hur många vet att en gran eller ek kan vara värdväxt för omkring 900 andra arter. Kattugglor, hackspettar, ekorrar, vildsvin, barkborrar, bin, steklar, lindsvärmare, svaveltickor och bladmögel – listan kan göras lång på levande organismer som också skulle kunna säga "våra träd". På sitt sätt. På ett språk vi dåligt förstår, men långsamt lär oss mer av. Har ni inte läst Peter Wohllebens tankeväckande bok "Trädens hemliga liv", gör det. Med ord som vanligtvis används för att beskriva människor och djur förklarar han forskningsresultat med att träden känner smärta, luktar, hör, smakar, minns, kommunicerar, är sociala, ammar och uppfostrar sina barn.

Granar och grannsämsja

Den tredje punkten ovan, träd och skog som konfliktyta, fyller vår historia med twistemål, stora som små. Ända fram till 1700-talet diskuterade man i Sverige om trädfallning på annans mark var stöld eller åverkan. Det fanns också de som ansåg att ägandet bara gällde marken som trädet växte på.¹



Ett mäktigt träd som väcker vår fantasi och förundran.

För vissa gäller den uppfattningen fortfarande, särskilt när det lackar mot jul! Palla frukt har också med "mina träd och dina" att göra. Men detta kanske inte tillhör dagens ungdomsnöjen längre?

Mer utmanande för grannsämsja är träd som växer in över grannars staket, eller stora träd som skuggar deras tomter. Med rätt (!) vind kanske också löven blåser dit. Men man kan ju knappast springa efter dem.

En större, långt svårare fråga är den om kalhyggen. Hur hållbart är det svenska skogsbruket egentligen? Är "frihet under ansvar" och "allmän hänsyn" tillräckligt skydd för att värna biologisk mångfald? Vad betyder det för människor i en bygd när nästan all skog gradvis försvinner? Något lite nämns om detta. Det mesta återstår att diskutera.

Toleransen sätts på prov

Jag slutar som jag började. Det finns så otroligt många sätt att se och uppleva naturen på. Utan att det ena nödvändigtvis behöver vara sämre än det andra. Fast alla tycker inte så. Inte de skogstokiga, de som blir alldeles sjövilda när de går ut i en skog. Många korrekt klädda enligt Naturkompaniets senaste, och dyraste utstyrsel, fulla med uppfostrande superlativer. Ser du så vackert det är! Sjukt fint! Helt otroligt, inte sant! Kom här ska jag visa dig!

Tröttsamt, men ganska oförargligt. Udda fåglar, lätta att undvika om man vill. Svårare då att tona ner den entusiastiska hurtighet många svenskar är inskolade i sedan barnsben. "Det finns inget dåligt väder, bara dåliga kläder". Men alla känner inte så. Alla tycker inte att naturen är kul mer än som kuliss, gärna tillrättalagd med preparerade löpstigar, gångbroar, rastställen med toalett, bänkar och bord.

Många svenska medborgare har rötter i andra kulturer, andra naturuppfattningar och traditioner. Vad som är "rätt och fel" blir allt svårare att hävda på allmänna bad, grillplatser, kyrkogårdar, skogsvandringar. Samma sak generationer emellan... nej förresten. Nog är det förfärligt ändå när våra ungar tar en skogspromenad med musik i öronen i stället för att lyssna på trädens sus och fågelkvitter!

Gunnar Almark

Not

1. Ekman Kerstin Herrarna i skogen Bonniers förlag 2007

Var tid har sina väggar

Uppåt väggarna – vilket roligt tema. Och underfundigt, om än inte för alla. ”Men Gunnar, ”uppåt väggarna” står ju för något galet, idiotiskt”, sa en vän till mig. Visst är det så. I överförd betydelse. Men det står också för något ytterst konkret. Alla hus har både ytter- och innerväggar. Ytor som genom hela vår historia främst konstruerades enligt ”nödens lag”. Skydd, värme och kokmöjligheter. För den härskande eliten däremot blev byggnader som tempel, kyrkor och slott viktiga uttryck för makt, konstnärligt och arkitektoniskt.

För folk i gemen är det först för ett par hundra år sedan som hemmet och dess väggar börjar utsmyckas. Det stora lyftet kommer under senare delen av 1800-talet, när tekniken möjliggör massproduktion av bilder, tapeter, väggfärger mm. Fortfarande finns hus i vår socken där en hel del från den tiden är bevarat. I ”Gamla väggar får nytt liv” berättar Eva Garami om gården hon och hennes man Andreas nyligen köpt i Bågsjö. Den är som en tidskapsel med ”lager på lager” av gamla tekniker, färger och material. Med den hantverksskicklighet båda besitter känns deras ambition att ”renovera med varsam hand” både löftesrik och spännande att följa.

I en annan artikel berättar Elsie Fransson i Långasjö om sina väggprydnader, där jultallrikar, broderier och handsyddas tavlor tar oss ett halvt sekel tillbaka i tiden. Mycket har hon gjort själv och det leder mig in på den skaparkraft och hantverksskicklighet jag ofta möter bland äldre i Långasjö. Att de som sätter bo idag tänker i helt andra banor är inget att förvåna sig över. Var tid har sina väggar. Som den där dagens stora platt tv står. Ett roligt ämne ingen nappade på.

Vad som under olika epoker hamnat på våra väggar har delvis med tekniska förändringar att göra. Runt förra sekelskiftet fick massproducerade, billiga oljetryck på drottning Sofia och kung Oscar II med familj stor spridning. Om detta skriver Ted Rosvall en initierad artikel, där han också visar hur man genom att ”klippa och klistra” justerade gruppbilden enligt olika förändringar och önskemål. Redan då. Ett helt sekel före Photoshop.

En spännande fråga är vad som händer när saker på våra väggar av olika skäl anses omoderna? Hamnar de dyrt inköpta samlartallrikarna på matbordet, på vinden eller på loppis? Om de nu inte får behålla sin hedersplats med allt vad det innebär av minnen och kontinuitet, som i Elsie's fall. Och porträttet med kungafamiljen? Några kanske la tavlan i tunnan. Men långt fler satte förmodligen upp den på dass, en tradition Sverige lär vara ensam om.

Bilders provocativa kraft

Val av ”utsmyckning” styrs naturligtvis av varje persons status, tycke och smak. Dock inte lika mycket som man gärna själv vill tro. Familj och vänner har också en stor påverkan, något Jutta Beer och Kent Johansson roligt och självkritiskt lyfter fram. En tredje, nog så viktig nivå är den rådande samhällsdebatten. Som Metoo-rörelsen, till exempel. Har den ”plockat ner” pin up flickorna från vissa verkstädernas väggar och skåp?



Mor skalar äpplen. Ur boken *Lovsång till vardagen* av Elisabeth Bergstrand-Poulsen.

Eller ta Charles Rokas omåttligt populära ”zigenarflicka”, föreställande en ung, mörk, mer eller mindre utmanande klädd skönhet. Vem ”vågar” idag hänga upp dessa politiskt inkorrekta tavlor i sitt vardagsrum? Hur skulle argumentationen för och emot låta?

Bilders provocativa kraft i ett historiskt perspektiv kommer Johan Thelin in på i sin artikel om den kristna kyrkans skiftande syn på deras välsignelse eller förbannelse.



Modern, stylad interiör.

Avslutningsvis tillbaka till hemmets väggar. För inte så länge sedan var möbler och bohag något man skaffade efter råd och lägenhet, som det hette. Med sparade pengar. För att sedan leva med inredningen under lång tid, kanske livet ut. Även när man flyttade. Idag förnyar många svenskar ständigt stilen därhemma. Man river och renoverar, köper ny soffa, byter tapeter och tavlor, för att inte tala om kök, även om det gamla fungerar. Med lånade pengar. För att sedan lägga ut allt på Instagram! Helt uppåt väggarna. Nja, den diskussionen tar vi en annan gång.

Gunnar Almark

Lästips. Eva Londos avhandling i etnologi *Uppåt väggarna i Svenska hem - en etnologisk studie av bildbruk*. Jönköpings museum 1993.

Ta i trä

För en tidning som Träskopsten är trä det ultimata temat. Och då tänker jag inte i första hand på tidningens namn – och logo. Jaså, har ni inte sett den! Träskorna, högst där uppe till höger, på försättsbladet. Nej, jag menar att trä utgör ett slags signum för hela socknen, under lång tid, på väldigt många plan. För att inte helt gå vilse i denna skog av associationer vill jag erbjuda ett antal temaresor, som var och en ger olika perspektiv på detta att ta i trä.

Den första går bakåt i historien, till 1800-talet senare hälft, då emigrationen började. Wilhelm Mobergs bild av en stenig och mager jordbruksbygd, otillräcklig för att försörja en växande befolkning, är sann, men långt ifrån heltäckande. Skog fanns i överflöd och blev ett allt viktigare komplement för de som valde att stanna kvar. Runt förra sekelskiftet och fram till mitten av 1900-talet fanns sågverk, möbel- och snickerifabriker runt om i byarna. Så mycket faktiskt, att Långasjö gavs epitetet sågverkssocknen, medan Algutsboda blev glasbrukssocknen, och Vissefjärda verkstadssocknen. De flesta av dessa småindustrier är nedlagda sedan länge, men kvar finns ett som nu räknas bland Sydsveriges största, Södra Wood Långasjö.

Nästa resa går till tiden före industrialiseringen, då mångsyssleri var en lika nödvändig som självklar del av ekonomin. Jordbruk, hantverk och slöjd hängde tätt ihop och på nära nog varje gård och torp fanns en snickarbod, där man tillverkade mycket av vad hushållet behövde; tallrikar och tråg, laggkäril och spinnrockar, årder och pinnharvar, krattor och slagor, höbågar och lie orv, brännvinskaggar och smörbyttor, korgar i spån och ene, näverfodral till kaffepumpor. Idag är detta hembygds museets värld, som i Långasjö heter Klasatorpet. Gå dit och testa vad du vet om den gamla tidens bondehantverk, som naturligtvis också omfattade husbyggen och heminredning, som skåp, byråar - och kistor - även de för slutförvaring. Döden var något naturligt och nära, och att tillverka kistan till sin framtida begravning var det inget konstigt med. Mer intressant då att det idag finns kurser där man lär sig snickra sin egen likkista. Makabert, tycker några. Varför inte, tycker jag. "Lär dig ta i trä innan du biter i gräset"!

Att trä har både en sinnlig och en teknisk sida vet vi alla. Träföremål kan vara vackra, mjuka och sköna att ta i, men hur går det till att göra dem? En resa i verktygens värld är nog särskilt spännande för alla med tummen mitt i handen, eller omger sig av allsköns maskiner i sina försök att bemästra ett trästycke. Till alla skolelever vill jag säga att det är en klok och smart strategi att gå på slöjdekursionerna. Det man lär där är en god investering för framtiden, antingen ni blir hemma-fixare eller köper ett hus "i behov av smärre renovering". En term ni verkligen skall se upp med.

För alla naturälskare rekommenderar jag nästa temaresa, Slöjden börjar i skogen. Den är ständigt slutsåld, så boka i god tid. Den handlar om den svåra konsten att läsa träd och trästycken, något man var bra på förr.



Skickliga slöjdare visste redan i skogen vilka träd som kunde användas till vad. Krok-vuxna, bågformade, kvistar med hakar, grenar och klykor, knölar och vrilar, tätvuxen, kådrik gran till nya fönster - slöjdglasögonen satt alltid på. En del material tog man hem genast, annat fick stå kvar – för framtida bruk.

Att också varje trädstam är en "individ", med egen, ofta tjuvig vilja, det vet alla som försökt sig på att fälla en stor gran, björk, asp eller vad det nu är. Man tror sig se hur den hänger, ändå hamnar den rakt över dasset, som svärmor just lämnat, dessutom. Förmågan att "ta i trä", att läsa dess struktur och egenskaper kallas "tyst kunskap". Den går inte enkelt att beskriva, utan sitter i öga och händer, förvärvat under många år. Att bli träslug är inte lätt.

Symbolikens värld är nästa resmål. Bland alla våra bruksföremål finns de som betyder något mer än att just vara en stol, en yxa, en träslöv. De kan ha gått i arv, eller "kännas rätt i handen" på något svårförklarligt sätt. Sedan har vi trästycken med uppenbar, odiskutabel laddning. Som äldre tiders vackert målade skåp, vanliga som friargåva. Som krucifixet i kyrkan för troende. Eller trästycket som under 1600-talet gick från man till man när uppror eller krig stod för dörren. Budkavle kommer, budkavle går. Rid i natt! Att inte sända budkavlen vidare kunde leda till förlust av gård och liv.

En sista resa går till maktens värld. Den kan vi göra bakåt i tiden. Eller i nuet, i vår egen socken. "Ta i trä" är en taktill handling. Men också en juridisk. Vem har rätt att ta i vilket träd, när?

Och hur blir man fälld när man faller fel? Den som tar en julgran på grannens mark blir förmodligen inte lagförd, men kanske avförd från hans/hennes vänskrets. Värre då under stormaktstiden då eken var Kungligt Regale, dvs helt fridlyst och bara fick användas till kronans behov och efter kungens tillstånd. Inte heller den som ägde eken fick hugga den, adelsmannen undantagen! Rättvisan gör många krumbukter genom vår historia. Men en sak som känns väldigt bra och demokratisk i dagens svenska lagstiftning är allemansrätten. På ett närmast unikt sätt jämfört med andra länder i världen kan vi fritt röra oss i naturen (men med respekt – varken störa eller förstöra) gå i skogen, ta i träden, känna glädje och tacksamhet för att den - och vi - finns. Och mår bra. Peppar peppar, ta i trä!

Uttrycket har ni både hört och använt många gånger. Ni, precis som många andra runt om i världen. "Auf Holz klopfen", "Touch wood", "Je touche du bois" eller "Tfu Tfu Tfu" för att nu nämna några. Men vad betyder det? Jag diskuterar

ämnet med min kollega Gabi Louisedotter, arkivarie på Folklivsarkivet i Lund. Det handlar om gammalt skrock. Man ska inte riskera sin lycka genom att uttala den högt eller ta ut den i förskott. Från Småland berättas t.ex. att man inte skulle berömma brödet när man bakade det. Då blev det nämligen dåligt. Uttrycket återspeglar den gamla tanken om att högre makter håller uppsikt över balansen mellan gott och ont för en människa, berättar Gabi. För att ge besvärjelsesens extra tyngd skall man helst också knacka med knogen i trä, t.ex. en dörrpost eller ett bord.

Många påverkas än idag av vidskepelse. Att som idrottsutövare odla slutspelsskägg eller att ta i trä är lika självklart för vissa, som det är omöjligt för andra att gå under en stege eller lägga

nycklarna på bordet. Men den ursprungliga tanken, utbredd i en stor del av världen, att man kunde få hjälp av de andliga väsen som bodde i träden om man knackade på stammen, har gått förlorad – för de flesta. Och pepparn då? Ja, den användes mycket som läkemedel förr i tiden. Hade man ont i magen skulle man koka en dryck med peppar och honung i och ömma tänder hos hästar kunde gnidas med peppar och vitlök.

Avslutningsvis, för att lugna oroliga läsare, kan jag upplysa om att det kan vara tillräckligt att säga ”peppar, peppar” eller ”ta i trä” var för sig. Men vill ni vara på den riktigt säkra sidan gör ni bäst i att kombinera uttrycken.

Gunnar Alsmark

Sockenstugan då och nu

Mitt emot kyrkan i Långasjö ligger Sockenstugan. Den är en rejäl byggnad från 1866. Husets yttre är i stort sett detsamma som när det byggdes. Interiören har växlat efter tidernas behov. Byggnaden uppfördes av kyrkan/socknen. Användningsområdet var: bostäder, skolsal och möteslokal. Längre fram var sockenstugan kommunägd och användes bara som skola. När Långasjös nuvarande skola byggdes 1965, återgick sockenstugan i Långasjö församlings ägo. Idag ägs byggnaden av Långasjö församling och förvaltas av Emmaboda Pastorat. Men "sockenstugan" som företeelse har en betydligt längre historia.

Sockenstugan som raststuga

Redan på tidigt 1700-tal nämns en sockenstuga i Långasjö. Trogen låg också den nära kyrkan. Man kan tänka sig en ganska liten byggnad med rum och kammare. I kammaren inhystes fattighjon. Rummet fungerade som raststuga och möteslokal. De inhysta hjonen svarade för uppvärmning och städning. Även kyrkstallarna fungerade som raststugor vid kyrkobesök. I sockenprotokollen från 1800-talet ordas det mycket om ordningen både i kyrkan, på kyrkbacken, i stallarna och i sockenstugan. Lommaflaskan åkte fram, gräl och slagsmål uppkom, affärer gjordes upp. Folk struntade i att gå in till gudstjänsten.

Nybygge 1866

1866 byggdes det nytt! Först en ny Sockenstuga, sedan en ny Fattigstuga av timmer som blev över, sägs det. Båda husen finns bevarade idag, sockenstugan invid kyrkan och fattigstugan "uppe i skogen" (vid idrottsplatsen). I Långasjökrönikan 1968 berättar kyrkoherde Jan Redin den nuvarande sockenstugans historia. Han citerar ur kyrkostämmans protokoll 19 maj 1864: "på nedre botten ett rum för kyrkogångskvinnor och dopbarn, brudfolk o s v, en allmän fruntimmersstuga, kök med bakugn, ett eller två mindre boningsrum, samt en större manfolksstuga med tillräcklig förstuga. En tjenlig trappa till övre våningen, uti hvilken skall vara en skolsal, i norra gafveln: kök och 2



"Ympmöte i Sockenstugan" sekelskiftet 1900. Kantor Bergstrand vaccinerar barnen mot smittkoppor i fruntimmersstugan. Målning av Elisabeth Bergstrand-Poulsen.



Salen i Bergstrands lägenhet omkring 1917.

boningsrum med tjenlig förstuga dertill". Lägenheten på övervåningen befolkades snart av familjen Bergstrand, lägenheten på nedre botten av barnmorskan Liljegren och hennes familj. Barnmorskans make var träskomakare och hade verkstad i ett uthus. Skolsalen hyste som mest upp till 100 barn, delade på fyra årskurser. Kantor Bergstrand undervisade. Senare inrättades också en småskola i ett av rummen på nedre botten.

Kyrkskola

Fam Bergstrand flyttade ut från sin lägenhet omkring 1920. Barnmorskan flyttade också. Nu kunde de båda lägenheterna användas som skolsalar. På 1930-talet gjordes en tillbyggnad åt öster. Omkring 1950 drogs byskolorna i Allgunnäs och Harebo in, och alla elever skickades till skolan i Långasjö Sockenstuga. Den kallades Kyrkskolan. Kommunen stod som byggnadens huvudman - det var då Älmeboda kommun. Fram till 1965 användes sockenstugan helt och hållet som skola. Men vid denna tidpunkt blev det dags för en ny skolbyggnad, den som används än idag.

Sockenstugan återställs

År 1964 tillsatte kyrkofullmäktige en kommitté som skulle ta itu med arbetet att iordningställa sockenstugan för nya behov. En arkitekt anlätades, en byggmästare likaså. Först revs tillbygget som kommit upp på 1930-talet. Sedan renoverades sockenstugans inre, och den dispositionen gäller än idag. På nedre plan: ett studierum (numera Liljarummet), en "kyrkbacke" (vestibulen, öppen och tillgänglig för kyrkobesökare), kök, bibliotek (två rum åt söder). På övre våningen: Bergstrandsalen och Kammaren. Huset användes till samlingar och föreläsningar,



Minnesrum över Gertrud Lilja.



Bergstrandsalen med konst av Elisabeth Bergstrand-Poulsen

bibelstudier, symöten, missionsauktioner, minnesstunder och kalas, studiecirklar och sammanträden, barngrupper och körövningar, föreningsmöten, mm. Från att ha varit kommunägd återgick Sockenstugan nu i församlingens ägo.

Verksamhet då

Hus ska användas. Naturligtvis. Ingen blir glad av hus som står tomma, hur mycket kultur de än har att tillföra. Sockenstugan i Långasjö har genom tiderna använts flitigt. "På Bergstrands tid" samlades mammorna med barnen till vaccination, här hölls sammanträden och stämmor, ystagillen, julfester, kalas, minnesstunder och bjudningar. Här startades nykterhetsrörelsen Blå Band och socknens första sångkör. En tid var bankrörelsen inhytt i sockenstugan. En annan tid, biblioteket. Efter 1965, när den återskapades som församlingshus, har många olika verksamheter ägt rum. Emigrantcirkeln, Hembygdsföreningen och flera föreningar har haft en fristad i Sockenstugan. Församlingens egna grupper med syförening, bibelstudier, pensionärsträffar, barngrupper, föräldraträffar, körer, fester, samkväm, alphakurser, minnesstunder mm har uppfyllt huset.

Verksamhet nu

Det finns de som tror att vi inte använder Sockenstugan idag. Då har man nog stått lite för långt ifrån. Tvärt om är Sockenstugan flitigt använd. Förutom att präst, kantor och församlingspedagog har sina arbetsrum i byggnaden, bedriver församlingen Minior- och Juniorverksamhet, har två barnkör och en vuxenkör, morgonböner, församlingsråd, dagledigtträffar, cafékvällar, familjeträffar, integrationsgrupp, gemenskapsdagar, retreatdagar, dopkalas, minnesstunder, konfirmandjubileer, julfester - allt detta inom Sockenstugans väggar. Du får exempel på sådan verksamhet i detta och andra nummer av Träskoposten. Föreningar och organisationer kan hyra in sig för sina sammankomster. Sockenstugan har också

en given status som kulturbyggnad. Ju äldre den blir, desto värdefullare blir den i det hänseendet. Själva huset andas kultur. Och tänk på all konst och litteratur som rymts innanför väggarna! Man får tycka vad man vill om Elisabeths konst, den har i vart fall fått en hedersplats i kyrkan! Carl Henrik Martling (hovpredikant och författare) kallar altartavlan för "den Lutherska ikonen" i sin bok, med samma namn. Ett femtiotal målningar av Elisabeth Bergstrand-Poulsen har genom årtiondena samlats i Sockenstugans övervåning. Att de finns samlade i hennes hemsocken, känns rätt. Samma med Gertrud Lilja-samlingen på nedervåningen. Kyrkan, Sockenstugan och den Litterära Stigen runt Långasjön är en intressant kombination för besökande grupper, samtidigt som den belyser vår bygds historia för socknens invånare.

Vi är glada för vår Sockenstuga. Den är en lagom stor byggnad i sina bästa år. Den har t o m utvecklingspotential. I dessa dagar funderar man i Emmaboda pastorat på hur man bäst ska kunna avveckla några av de byggnader som de förvaltar, nämligen sockenstugorna i Algutsboda och Långasjö. Vi är många som värjer oss mot tanken att Sockenstugan i Långasjö skulle bli till salu på den allmänna marknaden. Den är en unik kulturbyggnad i en unik miljö. Vi hoppas på en god och hållbar lösning. Vår sockenstuga är en naturlig mötesplats, mitt i socknen. Den ger oss en känsla av samhörighet och värnar vårt historiska arv.

Text: Annika Hjalmarsson

Källor:

Kyrkböcker och sockenprotokoll Arkiv Digital

Långasjökrön 1968 "Sockenstugans invigning till församlingshem" Jan Redin

Långasjökrön 1968 "Livet i sockenstugan omkring sekelskiftet" Axel Bergstrand.



Sockenstugan från 1866.

Foto Jan-Erik Fransson



Sockenstugan i vinterskrud.

Foto Jan-Erik Fransson

Gravmonument och människor

Det är i slutet av oktober när jag går runt på kyrkogården i Långasjö. Allt är vackert och välordnat, gravar och grusgångar, gräsytor, buskar och träd, stenmuren som omgärdar kyrkogården.

Så ser det verkligen inte ut på många andra begravningsplatser jag besökt runt om i världen. Och så såg det heller inte ut längre tillbaka i tiden, varken i Långasjö eller i andra församlingar.

Tingeltangel och betande djur

Från medeltiden och långt fram i tiden var kyrkogården både en allmänning och ett rum för religiösa ceremonier. Den kunde fungera som arbets- eller marknadsplats, eller som utrymmen för spel och lek, ibland t.o.m. dans.

Efter reformationen lämnades många kyrkogårdar vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Ofta böckade de runt på kyrkogården, förorenade och vält kors och stenar. Från Mörrum i Blekinge på 1820-talet berättas att grisar titt som tätt gästade kyrkogården och ställde till med oreda. Prästen uppmanade då kyrkvaktmästaren att se till att svinen hölls borta från kyrkogården men fick till svar, att denne inte "lejt se te schyinahere". Men ännu så långt fram som 1920-talet hade gravägare i en socken i mellersta Sverige behövt framföra klagomål över att prästgårdens arrendator släppt in sina kreatur på kyrkogården för att beta av det frodiga gräset, varvid djuren trampat ned både gravkullar och blommor.

Liklukt i kyrkan

Ett annat stort problem var att människor av högre stånd gärna ville bli begravda inne i kyrkan, eftersom det ansågs finare. Nackdelen var dock den stank som spreds när de döda ruttnade, speciellt sommartid. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot dessa kyrkobegravningar och genom 1815 års kyrkoförordning förbjöds de.

Man hittar mycket få uppgifter på att kyrkogårdarna utvidgades efter hand som tiden gick och befolkningen ökade. I stället ökade trängsel inom det helgade området vilket ledde till att man inte kunde gräva ner till ordentligt djup. Detta ledde till att liken kom att ligga varvtals med de minst förmlnade närmast ytan. På graven ställdes vanligen ett kors av trä eller järn. Efter hand blev ytan ovan jord så fylld med kors att det var svårt att ta sig fram. Och när träkorsen ruttnade ned föll graven många gånger i glömska. Eller som det heter i en uppteckning från Västergötland från mitten av 1800-talet; "med åren fingo glömskan och gräset taga väldet på många kyrkogårdar".

Ordning och reda

Efter 1815 påbörjades en mer genomgripande planläggning av kyrkogårdar och begravningsplatser med gångsystem och planteringar, inte minst av lövträd. I Långasjö började denna förändring något tidigare, ett par år efter invigningen av den nya kyrkan 1789, då också en ny kyrkogård anlades på i stort sett samma plats som den gamla, söder om kyrkan. Först på 1850-talet tar man också området norr om kyrkan i bruk, enligt



Långasjö kyrka från sydöstra sidan, där äldre, lite mer påkostade gravvårdar finns. Som den i mitten, med avbruten kolonn symboliserande avbruten livsgärning, omgärdad av pollare av gjutjärn sammanbundna med kättingar.

en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Växjö stift från 2005.

I öster och väster smög den omgärdande stenmuren relativt nära sakristian respektive tornet. Den gamla stenmuren i väster finns kvar ännu, fastän den idag ligger mitt på kyrkogården. När den nya kyrkan uppfördes med sitt torn revs också den klockstapel som ska ha stått norr om kyrkan, på det s.k. Klockbolet.

Väderstreckens betydelse

I vilken riktning man lägger kroppen i graven har betydelse i många religioner. Muslimska gravar skall orienteras så att den döde ligger vänd mot Mecka. Vid kristna jordbegravningar skulle man lägga det obrända liket med fötterna i väster och med huvudet i öster, beredd att på den yttersta dagen möta Kristus. Och så begravs kristna alltså, oavsett om de tror på Domedagen eller inte.

Framför allt tidigare var också gravens placering på kyrkogården viktig. De finaste platserna låg på södra sidan av kyrkan, gärna mot öster till, nära koret. Helst "inunder takdroppet", som man sa förr. Medan söder och öster betraktats som goda väderstreck ansågs norr redan under nordisk forntid som onskans och de hemliga makternas tillhåll. Fränsols, norr om kyrkan var "hedningasidan", en neslig och vanhederlig plats där ingen ärlig människa ville ligga.

Inför döden är vi alla olika

En av årets sommarpratare i radion menade att döden är det mest demokratiska vi har. Den drabbar oss alla, förr eller



Norra delen av kyrkogården, med gamla järnkors.

senare, och ingen kan köpa sig fri. Men hur den drabbar oss, och vilken roll religionen spelar i samband med död och begravning, har varit allt annat än demokratisk.

I början av 1800-talet delades kyrkogårdar upp i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis (s.k. allmänna linjen). Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl. a. att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Bruket av linjegravar fanns kvar fram till 1960-talet.

Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig en egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Gottfrid Billing, biskop i Lund runt sekelskiftet 1900, lär under en visitation på den välmående slättbygden ha sagt; ”Detta här är ingen kyrkogård, det är en taxeringskalender”.

Frågan är hur mycket man kan läsa ut av de begravdas sociala och ekonomiska status på kyrkogården i Långasjö? Ingen enkel uppgift, menar jag. Visst, den dödes titel anges på ett antal vårdar. Vanligast är hemmansägare och lantbrukare. Andra titlar är kyrkoherden, prostinnan, hustrun, kronolänsmannen, kotraktsprosten, svenskamerikanskan, bagarmästaren, handlanden, studeranden, glassliparen, kvarnägaren och trojänarinnan. Ortnamn anges på en del vårdar.

Men när det kommer till gravmonumenten är de, med få undantag, relativt modesta. Kan det bero på folklynnet i socknen, vars mest utmärkande drag enligt Gertrud Lilja är att inte förhäva sig, inte visa ”uppkomlingshögfärd”?



Gravsten över socknens store företagare och visionär, disponent Herbert Geijer med hustru och dotter.

De döda utan status

Kristna människor skulle begravas i av kyrkan vigd jord, under förrättning av en präst. Men ända fram till vår tid har kyrkliga restriktionerna på olika sätt ställt vissa människor utanför de dödas gemenskap. Kyrkan var långt mer en dömande instans än en förlåtande, med skam, skuld och straff som en grundläggande tankestruktur.

Man skilde mellan neslig begravning (för vissa grova brottslingar) och stilla begravning utan sång och klockringning och



Den utvidgade kyrkogården från väster. I mitten syns den gamla muren från 1780-talet, som avgränsade den kyrkogården som då byggdes söder om kyrkan, på samma plats där den första, medeltida kyrkogården låg.

med förkortad ritual. Vad som drabbade vem skiljer sig över tid. Men låt mig ta två kategorier, som länge undanhölls kristlig begravning.

Den första är de som ”gått i förväg”, s.k. självspillingar, illdöingar. De fick inte ”njuta kyrkogård”, utan skulle ”till skogs föras och av bödel nedgrävas”. År 1864 tilläts begravning på kyrkogård, dock i tysthet, utan de vanliga ceremonierna och på en särskild plats på kyrkogårdens norra sida. Han/hon fick heller inte ligga åt öster, utan skulle ha blicken mot norr. Gradvis mjukas denna hårda hållning upp men det skulle dröja ända fram till 1908 innan alla regleringar kring dessa begravningar försvann. I dag finns en helt annan insikt om vilka komplicerade psykologiska faktorer som ligger bakom ett självmord.

Dödfödda och odöpta barn

Att förvägra plats i fädernas grav var en olycka för den döde och en skam och nesa för de efterlevande. Många gjorde därför allt för att dölja dödsorsaken, t.ex. vid självmord. I än högre grad gällde detta den andra kategorin; foster, dödfödda och odöpta barn.

Dödfödda, eller barn som avlidit vid förlossningen, ansågs enligt kyrkorättslig praxis länge inte vara Guds barn och var därför utestängda från saligheten. Om de ändå begrovs på kyrkogården eller i kyrkan kom de genom sin orenhet att besudla kyrkan. Inte heller barn som var svaga och dog kort därpå fick begravas på kyrkogården om de ännu var odöpta, dvs. inte upptagna i den kristna gemenskapen.

För aborterade foster fanns emellertid inget regelverk alls. Många föräldrar försökte smuggla in det lilla fostret lagt i en oansenlig låda i kyrkogårdsmuren, på vinden eller någon annanstans i kyrkan.

Faktum är att det skulle dröja ända in tills 1900-talets sista decennier innan förlusten av dödfödda, och barn som avlidit vid, eller tätt inpå förlossningen, erkändes på allvar. Av nutida praxis lär vi oss att ritualerna främst är till för att hjälpa och stödja föräldrarna i deras sorg. Så kan t.ex. de som vill kunna ha en ceremoni för fostret efter en abort, men det ska då inte kallas för begravning utan för pastoral akt. Vilken hisnande resa är inte detta i tro och praktik, jämfört med den tid när ogifta kvinnor fick leva ett liv i skam om de fött ”en horunge”, eller rent av dött på kuppen när de försökt göra abort.

Dödsväsen

I gammal folktro var kyrkogården en magiskt laddad plats i socknen. När mörkret föll på var det inte många som frivilligt tog sin väg över kyrkogården. Risken var alltför stor att höra ropen från en skendöd eller möta en gengångare, som sökte ro i sin grav genom att i efterhand försöka ordna upp brott de begått eller oförrätter de ville avslöja. Man kunde också möta glosen, ett spöksvin med glödande ögon, knivskarp rygg och rakbladsvassa borst som slipades mot gravstenarna och vars främsta nöje var att springa mellan benen på folk och sprätta upp dem.



Mylingar.

Inte heller utanför kyrkogårdsmuren var man säker. Där fanns mylingar, gengångare av ett odöpt nyfött barn som mördats av sin mor för att dölja en oönskad födsel och gömmts någonstans på en myr, i ett uthus, i dyngstäder, stenrösen eller skogsbackar. Från dessa kunde man ibland höra gråt och barnskrik. Hittade man liket kunde man hjälpa det genom att begrava det i vigd jord på en kyrkogård.

Som var och en förstår fanns det förr många anledningar till att inte besöka kyrkogården efter mörkrets inbrott. Men idag tänker vi naturligtvis inte så. Tron på övernaturliga väsen hör en svunnen tid till. Eller?

Framtidstro på 30-talet

Man kan tycka att dagens informations- och kunskapssamhälle skulle ha tagit bort all tro på det övernaturliga. Men så är det inte. Och hjälp på traven får gammal folktro genom program om andeskådare, om hus där det "bevisligen" spökar, om vampyrer och varulvar. Den förhoppning John Johansson och Arnold Petersson i Långasjö år 1938 uttryckte om radions betydelse för vårt tänkande har delvis kommit på skam.

"Den gamla folktron liksom de många olika sederna och bruket vid livets och årets högtider höra numera mestadels till en svunnen tid även i Långasjö. De dödas julmessa eller häxornas färd till Blåkulla har svårt att få plats i medvetandet hos oss, sena tiders barn, som kunna höra påskdagens gudstjänst i radio eller erfara trolleriet att höra klockringningen från Betlehem ända upp i höga norden"

Gunnar Alsmark

Hagberg Louise *När döden gästar* Stockholm 2015

Hammarškiöld Hans, Theorell Anita, Wästberg Per *Minnets stigar – En resa bland svenska kyrkogårdar* Ronneby 2001

Johansson John & Petersson Arnold *Livets och årets högtider I: Långasjö. Försök till en Sockenbeskrivning*. Red. Eric Elgqvist. Långasjö Hembygdsförening 1938

Jumme Liselotte *Kulturbeskrivning av kyrkogårdar/begravningsplatser i Växjö stift*

Kyrkoantikvariska rapporter, Kalmar läns museum 2005

Lilja Gertrud *Folklynnat I: Långasjö. Försök till en Sockenbeskrivning*. Red. Eric Elgqvist. Långasjö Hembygdsförening 1938

Åkesson Lynn *Mellan levande och döda* Stockholm 1997

Prästfruar i Långasjö

Prästgårdarnas historia är lång. Den förste prästen i Långasjö (1200-talet) hade ingen prästfru. På den katolska tiden, var prästen ogift. I de flesta fall hade han emellertid en "hushållerska" (säger historikern Dick Harrysson SVT 171108). Efter reformationen var det tillåtet för prästen att gifta sig och i likhet med många andra äkta par, kompletterade de båda makarna varandra i sina sysslor. Men blev prästfrurollen med tiden ett kall eller en kravfylld tjänst? Blev det något speciellt att vara prästfru? I en nyutgiven bok: **"Vid hans sida" Nils-son/Meurling** 2015, utgår man ifrån att prästfrurollen är unik. I boken ges exempel på prästfruars "fromma, flitiga och förebildliga" roll i prästgården och i församlingen. Prästfruar är ett särskilt "skrä". Och de har haft stor betydelse i kyrkans tjänst. Nu är emellertid prästfruns tid förbi. Hon har ersatts av anställda. Hon förvärvsarbetar som alla andra. Förresten - könsrollsbarriären har rasat och många präster är numera kvinnor. Sentida prästfruar har fått uppleva sitt eget avskaffande. Vi vill lyfta fram två av Långasjös prästfruar: Lisa Redin och Helena Thelin - mor och dotter.

Annika Hjalmarsson



Lisa Redin.

Lisa Redin

Elisabeth (Lisa) Redin var prästfru i Långasjö i 30 år (1942-1972).

Om henne skriver hennes make Jan Redin: "Hon var en av de sista representanterna för prästfrun som yrke eller snarare ett kall. En värdig, självständig bärare av denna mångskiftande kvinnouppgift. Maka, mor, farmor, mor-

mor, älsklig, varom vittnas av många, i tacksam hågkomst." (Kring Långasjö kyrka i 700 år 1989)

Christina Leandersson, har också berättat om sin mor, prästfrun Lisa i Långasjö:

"På den tiden var prästen, kantorn och kyrkväktaren de enda anställda. Allt annat arbete var oavlönat. Det mesta sköttes av prästfrun. Oavlönad var hon diakonissa, församlingsassistent, församlingsvärdinna och lokalvärdare. På 40-50-talen hölls de allra flesta vigslar och barndop i Prästgården. Brudparet och deras vittnen eller barnet med föräldrar och faddrar togs emot och välkomnades av mor. Sedan gick de in till far och dörren stängdes. Efter en stund kom de ut igen och bjöds in i matsalen till dukat kaffebord. Mor gratulerade och intresserade sig för brudklänningen eller bad att få hålla barnet en stund.

Naturligtvis gick vi till kyrkan på söndagarna - mor varje söndag. Vi barn blev aldrig tvingade, men det var naturligt att ofta

följa med. När vi gick hem fick vi ofta sällskap av en, två eller tre gudstjänstbesökare, som mor inbjudit till kyrkkaffe. För det mesta var det ensamma människor eller sådan som hade lång väg att gå eller cykla."

(Långasjökrönikan 2012)

Christina berättar också att många sammanträden hölls i prästgården, Till alla sammankomster hörde kaffe och kakor. Vem fixade? Prästfrun, förstås. Lisa var också aktiv i syföreningarna - det fanns tre stycken. Årets höjdpunkt var missionsauktionen, Lisa höll i trådarna. Hon fick ofta ta hand om den gästande predikanten och erbjuda mat och logi. På Missionsdagen inbjöds till "De gamles dag" i Prästgården. Det dukades upp åt alla och syföreningsdamerna bredde smörgåsar och hade bakat tårtor. Efteråt var det disk och duktvätt. Barnen hjälpte till. Mellan nyår och trettondagen hölls julfest för barnen i Prästgården. Lisa själv agerade julgumma och delade ut gottpepsar till barnen. Hon sa inte: "Finns här några snälla barn?" utan: "Så roligt att här finns så många barn!"

Men Lisa var inte bara den perfekta husmodern och församlingsmodern. När Sockenstugan blev församlingens hus, flyttade en del av hennes värdinneskap dit. Hon var också en flitig fotograf och dokumenterade många händelser och objekt i bygden. När Långasjö Emigrantcirkel skickade henne och hennes Jan till Amerika, deltog hon aktivt med dokumentation och skrivarbeten.

Läs mer om Lisa Redin i Långasjökrönikan 2012.



Framför Glömminge prästgård vid bröllopet 1934 mellan Lisa och Jan Redin.



Helena Thelin, Nybro.

Helena Thelin

Prästfru i Långasjö 1972 - 1984.

1972 efterträdde jag min mor, Lisa Redin, som prästfru i Långasjö. Det var verkligen att komma hem igen! Jag flyttade in i samma hus där jag föddes våren 1942. Där tillbringade jag alla barn- och ungdomsåren. En lycklig lång tid!

Kyrkan och prästgården var under min barndom intimt sammanflätade. Familjelivet styrdes av kyrkans fasta tider: Allt anpassades efter gudstjänsttiderna i kyrkan. Alla sammankomster som t ex kyrkoråd och de gamlas dag (med över 100 gäster!) anordnades i prästgården. Pastorsexpeditionen låg i prästgården, konfirmanderna samlades i konfirmandsalen i prästgården. På senhösten kom socknens bondfruar med mjölk och i vårt kök ystades det inför den årliga missionsauktionen.

Som barn upplevde jag min mors uppgifter i Långasjö prästgård och församling som något att beundra och ha som livsideal. Jag tyckte att hon alltid fyllde dagen med spännande och meningsfulla uppgifter. Hon var uppskattad och älskad, praktisk och glad. Sprang med snabba steg upp och ner i trappan i det stora huset, plockade blommor i trädgården och arrangerade dem vackert i vaserna på altaret i kyrkan. Hon planerade och genomförde söndagsskolefester, dukade kaffe i matsalen till alla brudpar som gifte sig i prästgården.

Nu för tiden finns anställda för alla dessa sysslor: församlingsvärdinna, diakon, kyrkvaktmästare, expeditionspersonall!

Johan och jag och våra 4 barn blev kungligt mottagna av kyrkorådets medlemmar den där höstdagen 1972. Det var med stor förväntan vi installerade oss i vårt nya och samtidigt välkända hem. Barnen tog flytten naturligt: De flyttade ju hem till mormor och morfar!

I 45 år har jag varit prästfru: 10 år i Långasjö församling och prästgård, lyckligt gift med prästen och med 6 underbara ungar. Men någon kopia av min egen mamma blev jag aldrig.

Tiderna förändras och vi med dem. Min romantiska syn på prästfrurollen stämmer inte överens med dagens samhällssyn.

Nu för tiden kallas man engagerad när man gör frivilliga insatser i Kyrkan. Jag har utfört många inspirerande och roliga uppgifter, alldeles frivilligt och hoppas att jag hade gjort dem även om jag inte hade varit gift med prästen.

Prästfru eller inte, spelar ingen roll. Det är i kyrkans liv jag hittar meningen med Livet, känner frimodighet och nyfikenhet, mod att gå vidare i denna vår sargade men underbara värld!

Helena Thelin

Källor:

Kring Långasjö kyrka i 700 år. Jan Redin 1989

Lisa Redin Långasjökrönikan 2012 Christina Leandersson

Vid hans sida Ulrika Lagerlöf Nilsson & Birgitta Meurling 2015

Boken om prästfruar



Från reformationen och över fyra hundra år framåt har det funnits prästgårdar i vårt land. Men år 1987 upphörde tjänstebostadsvånget och pastorn började sälja ut sina prästgårdar. I fem olika uppsatser kan vi läsa hur prästfrun beskrivits i olika tider, vilka förväntningar omgivningen har haft på henne, men också hur prästfruar själva har sett på sin roll och sina arbetsuppgifter.

Gunnar Alsmark

Stenmurarnas poesi

Billy Ehn, en arbetskollega till mig uppe i Umeå, genomgick i början av 2000-talet en allvarlig kris på sin institution. Han drog sig undan på sitt sommarställe vid havet, skrev av sig, men började framför allt bygga en stenmur.

”Efterhand blev jag som besatt av stenarnas uttrycksfulla ansikten, av munnarna som tycktes vilja säga något och ögonen som kanske återgäldade min blick. I stället för att stirra mig blind på det som hade hänt på jobbet, berusade jag mig med skrovliga, lena, skimrande stenar. Och jag upptäckte stenarnas och murarnas poesi.”

Jag tror att många av oss, med eller utan en djupare kris i bagaget, känner igen sig i beskrivningen. Ett aldrig så hårt och fysiskt krävande arbete har också en poetisk sida. Och en terapeutisk, vilket för Billys del resulterade i boken Stenmuren – Redskap i krisarbete. Erfarenheterna från denna bok kan sammanfattas i sex ”redskap” för krisbearbetning, alla mycket tankvärda och användbara, vid sidan av spett och spade.

Stenmuren, det första redskapet, kan man kalla *objekt* eller fokus. Man flyttar sin uppmärksamhet från det som gör ont till det som ger kraft och glädje. Ett annat redskap består i att man skaffar sig en *uppgift*, ett mål för handlandet som ger något nytt att tänka på. Byggandet av stenmuren blev ett handfast sätt att kanalisera energin, bort från smärtan. Vidare är det till stor hjälp om man har en *plats* att vila ut på, ett oinfekterat ställe som inte förknippas med orsakerna till krisen. Det kan vara hemmet, sommarstugan, snickarboden, vävstugan, stenmuren långt ut i skogen. Det är också viktigt att man är i *rörelse*, och då handlar det både om kroppens och om själens rörlighet. Det gäller att inte fastna i tvångsföreställningar eller ramla ner i hämndbegärets träsk. Det växer ingen mossa på en rullande sten. Slutligen består krisbearbetning av *samtal* och *reflektion*. För att inte slukas av självömkan ska man träffa människor som både är förstående och kan hjälpa en att se sin egen del i det som händer. Risken är annars att man stelnar i rollen som offer eller martyr.

För egen del har jag inte byggt någon stenmur, men känner ändå igen mig i det arbete jag under årens lopp lagt ner på ved. Vi har den rent fysiska utmaningen och dess många faser, fällning, kapning, klyvning, travning, torkning. Jobbigt, men gissningsvis inte i närheten av stenarbetarnas vedermödor. Men varje moment har också en sinnlig dimension, som skänker ro och eftertanke. Att stå där på vedbacken och klyva kubbar är en utmärkt terapi, och har så nog varit i alla tider. En frizon från trångboddhet, tjat och gnat och skrikande ungar. En tankens flyktväg när sorg och död tränger på.

Perfektionismens lidelse

Vad Långasjöns många odlingsrösen och stengårdsgårdar berättar om stembrytande bönder och torparens tankar vet vi föga. Stenarna tiger som muren! Eller?

Alla som sett de kilometerlånga stenmurarna i Runnamåla, med



Helmer Karlssons vackra murar.

Foto Jan-Erik Fransson

sin imponerande bredd, höjd och djup, har nog undrat varför de gjordes så perfekta? De flesta stenmurar som mossbelupna löper längs med socknens vägar och gården ser ju inte så ut. En del av svaret stavas *passion*, och *Helmer Karlsson*, som jag själv hade glädjen att möta i början av 80-talet när han visade mig hur en stenjätte användes.

Här följer ett avsnitt från boken ”Stenminnen De smäländska stenmurarna - ett kulturarv”, som mer allmänt återger hans, och familjens syn på stenröjning.

Helmer Karlssons livsverk – ett lagarbete

Helmer Karlsson i Runnamåla är en person som kan symbolisera den smäländska småbrukaren som så plikttröget som möjligt tog hand om den gåva som förlänats honom; en gård, en bit jord och all sten som där finns. Nu kan hans livsverk beskådas som kilometerlånga underverk, murar lagda med största skicklighet och omsorg.

På ett sätt kan Helmer Karlssons verklighet tyckas enkel. Han föddes på gården 1906 – ett år efter att hans far tagit över den – växte upp där, levde och brukade jorden tillsammans med sin far och senare sin son Jan Helmersson, nästan ända tills han slutade sina dagar 1994. På ett annat sätt är det helt obegripligt hur en man lyckats med bedriften att göra alla de minutiöst vällagda murar som kantar åkrar och betesvallar på Runnamåla Södregård i Långasjö socken.

Livsverket började med att fadern, Karl-Elof Svensson, började göra de tio hektar stembundna åkrarna odlingsbara. På

en del ställen var det så tätt med sten att det inte ens gick att spetta mellan dem. Inte förrän 1921 inköpte han en stenjätte, i femton år hade han då brutit sten med våg, spett och handkraft.

Helmer Karlsson började lägga murar redan i 20-årsåldern. Sedan fortsatte han denna gärning fram till början på 1980-talet och han har lämnat efter sig mer än tretusen meter stenmur. Helmer Karlsson arbetade med enkla hjälpmedel, med en spade nyodlade han och vände upp jordtorvorna, stenen bröt han upp med spade och spett. Stenjätten använde han för de större stenarna, men den var också ett viktigt redskap när han lade murarna. De allra största stenarna sprängdes med dynamit.

”Det gick inte att ta i en sten utan att den skulle läggas i en mur”, berättar Jan Helmersson om sin far. Stenen kom från nyodlingarna, där all jord blev stenfri ner till plogdjup, från rösen som låg i ängar och betesvallar, och dessutom lade han om de flesta av farfaderns murar som i Helmer Karlssons ögon inte höll måttet. Helmer Karlsson själv hade dock öga för mycket välgjorda murar. Att lägga murar är ett drygt och tungt arbete och kanske speciellt för den blott 75 kilo tunga Helmer Karlsson. En envishet utöver det vanliga kunde dock väga upp det han saknade i kroppsstyrka.

Om vintern fraktades stenen med en släde som han själv eller hästen drog. Så småningom kunde stenarna lastas på traktorns vagn, men inte förrän 1979 kom en griplastare till gården.

Helmer Karlsson var väldigt nogga med hur stenarna lades in i muren och ägnade mycket tid åt att hitta rätt sten till rätt plats.

”Far hade rysligt bra minne. Han tittade och höll på flera dagar innan. Han visste precis att den stenen’ skulle vara där, den där...”, säger Jan Helmersson.

När sönerna Jan och Birger Helmersson pratar om det förunderliga i att han gjorde denna mängd murar är det två saker de betonar. Det ena är hans envishet och målmedvetenhet. Helmer Karlsson hade ett stort intresse för att driva gården ekonomiskt och rationellt. Tiden måste utnyttjas så effektivt som möjligt. Vardagar skulle den vanliga driften skötas och sedan, efter arbetstid, var det dags att lägga murar.

”Far hade aldrig semester eller fritid”, säger Jan Helmersson. ”Han lade bara sten.”

Grannar berättar också om hur Helmer Karlsson om kvällarna lade murar i fotogenlampans sken. Han talade mycket med familjen om hur de fick det bättre när åkrarna blev släta och fria från sten, att det var något som var bra för framtiden.

Den andra faktorn som gjorde det möjligt för en man att lägga tre kilometer stenmur under en levnadstid var att det egentligen handlade om lagarbete. Hela familjen var inblandad. Karl-Elof Svensson, gårdens upphovsman, arbetade på gården i tjugo år efter att Helmer Karlsson tagit över och skötte mycket av arbetet så att Helmer Karlsson fick tid för sina murar. Karl-Elof och sönerna hjälpte också till med stenarbetet. De var med och bröt upp stenen och forslade fram den till murläggningen, så att Helmer Karlsson hade sten att välja på. Men själva stenläggandet släppte han inte ifrån sig.

”Han var rysligt nogga och det skulle vara efter hans eget tänke”, betonar Jan Karlsson.

Inte minst viktig var Astrid Karlsson, Helmer Karlssons fru. Utan henne och det tunga arbete hon utförde skulle det hela inte gått runt.

”Tänk bara att hålla med arbetskläder som blir smutsiga och trasiga av stenarbete. Vi köpte tvättmaskin 1951 så i femton år gnuggade hon all tvätt för hand. Och det var ju ett rätt stort hushåll som skulle ha mat varje dag, inte grönsaker utan det måste vara något med mer kraft – som fläsk”, förklarar Birger Helmersson. Trots det myckna arbetet klagade Astrid Karlsson aldrig på sin mans stenpassion.

Helmer gjorde aldrig något väsen om murarna. Han skröt inte med sitt arbete och han försökte aldrig tvinga sina söner att delta. Han bara visade vilket intresse han själv hade och fick dem intresserade på så sätt.

Om man ska få en realistisk uppfattning av detta livsverk måste man se murarna, gå omkring på de marker där de gjordes och låta blicken vila längs de perfekta stenraderna. Då ser man också skillnaden på farfar

Karl-Elofs kullriga ”rössjor” och Helmers förstklassiga mästerverk. På inägora bakom boningshuset ligger många av de breda och långa skalmurar som kännetecknar Runnamåla. Här finns också en betesvall som fortfarande till stor del är stenbemängd. Ett stenfritt stycke i marken visar var Helmer började sin bana att med en spade odla upp jorden till åker och betesvall. Det var också här som han gjorde sina sista arbetsdagar på gården. Då var han 89 år och körde stenen i en cykelkärra.



Murarna sträcker sig kilometervis genom gårdens ägor.
Foto Jan-Erik Fransson

Som ett avslutande komplement till texten ovan vill jag gärna återge några reflektioner av poeten Werner Aspenström.

”Stengärdesgårdarna i Smålands föga faraoniska rike lär innehålla lika mycket sten som 95 Cheopspyramider. Dessa ringlande horisontella pyramider påminner oss inte bara om förfluten möda och böjda ryggar, på sina ställen vittnar de om en kräsenhet i hopfogandet som går utöver det enkla staplandet och kan jämföras med konstnärers finarbete. Det har stulit tid från grovarbetet, men de ville ha det så vackert, greps av komponerandets passion eller av perfektionismens lidelse, den snåla nyttosynpunkten fick maka på sig. Tillfälligt glömde man åkern för stenmuren.”

Gunnar Almark

Lästips:

Ida Andersen & Åsa Nyhlén. Stenminnen: De småländska stenmurarna - ett kulturarv. Grodan förlag 2007 och 2011.

Billy Ehn. Stenmuren. Redskap i krisarbete. Carlssons 2003.

Betande djur håller murarna synliga

Efter studenten bodde jag utomlands ett år. Eller närmare bestämt 366 dagar. Den där sextiosjätte dagen är ack så viktig med tanke på hur hemkär jag är och alltid har varit. Tur är väl det med det jobb jag numer har, där djuren sällan tillåter att jag lämnar gården några längre stunder i taget.

Sällan är man väl så svensk som när man är utomlands. Man uppskattar traditioner, maträtter och svensk musik m.m. på ett annat sätt än när man har det framför näsan. Likaså ser man saker hemma på ett annat sätt när man åter är tillbaka. Jag hämtades efter mitt avslutade år i staterna på Arlanda av mamma och pappa. När vi sakta rullade genom ett sommargrönt Sverige minns jag väldigt väl det jag allra mest la märke till efter ett drygt års bortavaro:

Först och främst att det var så lummigt och grönt och en massa träd överallt.

Men tätt därefter kom stenmurarna. Jag såg dessa gråa, slingrande gränsavskiljare med helt nya ögon. Uppvuxen på landet med stenmurar lite här och var i vardagen hade jag liksom inte sett dem tidigare. Nu kan jag fascineras över deras utseende och den enorma tid det måste tagit att konstruera dessa konstverk. Dessutom leder det till att man funderar över de människor som lagt dit stenarna. För hand. En i taget. Och de allra äldsta stenmurarna lades helt utan hjälpmedel. Vad tänkte de? Hur kändes det efter en kanske 10 timmars arbetsdag i stenriket?

När muren var lagd var förmodligen lyckan total över den lilla extra plätt jord man lyckats få fram genom att samla stenarna på ett annat ställe än på åkern. Man motade svälten. Att inte vara hungrig var målet med vardagen för ett par hundra år sedan. Det är stenmurarna en påminnelse om i vår tid där folk kämpar med diethets och löper långgrundor för att inte bli feta. Kanske längs en stenmur.

Faktum är att utan mitt år långt borta från min annars så självklara vardag hade jag nog inte ens bött i en liten håla som Långasjö. Bortavaron fick mig att inse att jag är en stolt lantis



Malin tillsammans med sina får.

Foto Tatiana Muratova

med en stor kärlek till den svenska landsbygden. Och hittills har det hållit i sig! Att mina får nu hjälper till att hålla stenmurarna synliga känns bra.

Får är duktiga landskapsvårdare och ingen maskin i världen kan ersätta det jobbet deras mular gör. Stenmurar långt inne i granskog känns alltid sorgligt att se. När murarna däremot syns i öppna hagar blir man glad av att de ej lagts förgäves. Ljuset når fram till grässvålen och den biologiska mångfalden bland både växter och insekter kan bibehållas.

Ett mindre kul jobb med att ha får är att halvhukandes kravla runt en hage med så kallat vargstängsel. Det är drygt och jobbigt. Men jag hinner ändå någon kilometer per dag med röjning så att strömmen kommer runt. De som inte hade eltråd utan stenmur att lägga kom nog knappast en kilometer per dag. Genast känns mitt stängseljobb lite enklare.

Låt dessa ringlande naturkonstverk få bli en liten påminnelse i vår stressade tid om hur vi disponerar våra dagar. För alla har vi precis lika mycket tid, då som nu: 24 timmar per dygn. Men vi behöver ju inte lägga minsta lilla stenmur om vi inte vill...

Malin L. Gunnarsson, Långasjölam



Bland fågelholkar och hyvelspån

Det finns många aspekter på temat ”ta i trä”. Men jag undrar om något hamnar mer mitt i prick än skolans träslöjd. Där finns inte bara hantverket i sig, utan också samhällets syn på vad ”ta i trä” skall omfatta, och betyda för den enskilde eleven, för stunden, och i framtiden. För att finna svar på hur undervisningen ser ut just i Långasjö ringde jag upp slöjdlärare Johan Therén. Han var genast med på noterna och frågade om jag kunde komma redan i slutet av veckan, på fredag.

”Då jobbar jag på skolan i Långasjö, och då kan du träffa mina elever också. Fredagen är sista dagen för dem att färdigställa de fågelholkar de haft till uppgift att göra denna termin. Senast på onsdag i nästa vecka (den 15 mars) måste jag skicka iväg bilder på deras bidrag till SM i fågelholk 2017. Tävlingen är öppen för alla grundskole- och gymnasieklasser och anordnas av Naturskyddsföreningen i samarbete med Stockholmsmässan Nordiska Trädgårdar”.

Det där lät ju extra spännande så på fredagen gjorde jag två besök. Ett på förmiddagen, då Johan och jag i lugn och ro pratade om ämnet slöjd rent allmänt, och ett på eftermiddagen då eleverna la en sista hand vid sina tävlingsbidrag. Föga anade jag väl då att det skulle bli ett besök med bingo! Inte nog med att en av klassens fågelholkar, gjord av Simon Johansson 12 år, från Strängsmåla, gick vidare till slutomgången. Det var också den som fick överlägset flest röster av mässans besökare. Nog för att vi haft svenska mästare tidigare här i socknen, men inte någon i fågelholk. Grattis Simon. Grattis Johan. Grattis Långasjö! Och grattis Emmaboda Kommun, som har så duktiga lärare och elever.

En ung men slipad slöjdlärare

Johan Therén är född i Hässleholm 1985. Redan i gymnasiet gick han linjen för möbelsnickeri och design. Efter studenten flyttade Johan till Karlstad, där han fick sitt gesällbrev genom att tillverka ett vitrinskåp i ek. Så följde sex år som möbelsnickare i Grums, och drygt två år på ett sågverk nära Sunne. Efter det ville Johan pröva något nytt och sökte tjänsten som slöjdlärare i Emmaboda kommun för årskurs 3-6, där



Johan diskuterar med Noa Fransson i klass 5 om hur han kan gå vidare med sitt Batmanskåp.



Vilket steg har du nått idag?

han nu till sommaren avslutar sitt fjärde läsår. Men tanke på lärarsituationen allmänt i Sverige har kommunen fått en inte bara ämnesbehörig lärare upp till årskurs nio, utan en som trots sina unga år också är mycket engagerad och kompetent. För högstadiet årskurs 7-9 är Bo Allerth träslöjdlärare fram till sommaren då han går i pension.

Ämnet slöjd omfattar tre olika inriktningar, trä, textil och metall. Metall kommer senare in i utbildningen och trä och textil löper inte parallellt, utan varvas vartannat år. Åtskillnaden mellan ämnena är inte så stor som den var förr i tiden. Idag är det en viktig pedagogisk poäng att försöka kombinera olika material i de arbeten som görs. Sedan länge görs det heller ingen åtskillnad mellan flickor och pojkar. Under sin skoltid får alla barn undervisning i de olika materialen. Johan och Bo ansvarar för undervisningen i trä och metall, och Lena Johansson... och Lena Johansson för textilslöjden. Ja, två personer med samma namn, faktiskt.

Eleverna har en lektion på 80–100 minuter i veckan och Johan alternerar mellan fyra olika skolor. På måndag är det Johansfors, på tisdag och torsdag Bjurbäck, på onsdag Lindås och på fredag Långasjö.

Slöjd – ett skolämne i framkant

Under Johans och mitt ”förmiddagsspass” diskuterar vi Läroplan för grundskolan 2011 och vad den specifikt säger om slöjd. Jag märker att Johan inte bara är väl insatt i de mål man ställt upp utan också tar dem på stort allvar. Runt om i salen finns olika texter, som på olika sätt knyter an till läroplanen. Den kanske viktigaste är att man måste bemöta varje elev på hans eller hennes nivå. Och dagsform! Jag stannar till vid en teckning av ett slags ambitionstrappa. Ovanför frågan Vilket steg har du uppnått idag? ser vi en skolelevs skilda hållningar till sin uppgift; Jag tänker inte göra det. Ok, jag får väl försöka då. Ja, jag gjorde det! En sådan syn känns väldigt långt från äldre tiders stelbenta skoldisciplin där kollektivet, inte individen stod i centrum.

Om syftet med undervisningen i slöjd står det bland annat så här i dagens läroplan. ”Den ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i olika hantverk och förmågan att arbeta med olika material och uttrycksformer. Eleverna ska ges möjligheter att utveckla sin skicklighet i en process där tanke, sinnesupplevelse och handling samverka” (2011:213).

Just ett slags helhetstänk är viktigt, något som genomsyrar svensk skola på många plan, alltifrån förskolan upp till gym-

nasiet. Eller som det står i fortsättningen på texten ovan. ”Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla idéer, överväga olika lösningar, framställa föremål och värdera resultat. På så sätt ska undervisningen bidra till att väcka elevernas nyfikenhet att utforska och experimentera med olika material och att ta sig an utmaningar på ett kreativt sätt”. Det där låter bra, men barns olikheter kräver variationsrika och heterogena rum, som det står i en studie av pedagogiska miljöer. Om inte tillgången på utforskande material är tillräckligt stor, begränsas lärarens planering. ”För oss som arbetar i Emmaboda, liksom i de flesta andra kommuner gissar jag, gäller det att hushålla med pengarna. Det mesta materialet köper vi från Isaks ädelträ, som ligger mellan Karlskrona och Ronneby. Men vi är naturligtvis också tacksamma för all hjälp vi kan få”, säger Johan och pekar på en del brädor i olika träslag och dimensioner, som står lutande mot en vägg. ”Dom har vi fått från Södra Timber”.

Johan understryker hur viktigt det är att också föra in frågor om hur man väljer och hanterar material för att främja en hållbar utveckling. ”Skräp” som folk slänger kan många gånger tas tillvara och bli del i en arbetsprocess som lyfter fram nödvändigheten av återvinning - eller recycling som det heter på modern svenska. Ett närliggande begrepp som Do Redo är kanske mindre känt, men syftar på ett återvinnings- och handarbetsprojekt som startades 2003. Boken om Konsten att slakta en tröja för att göra något nytt och roligt blev en storsäljare. Ikeahackers, craftivism och kravallslöjdare är andra exempel på rörelser med en ökande etisk och miljömässig medvetenhet om hur man kan ta tillvara överflödet av saker i vårt samhälle på ett enkelt, billigt och roligt sätt. Gör som jag gjorde. Googla, lär - och låt dig inspireras!



Erica Listerud (i svart) och Lova Ericsson arbetar med pelarborrmaskinen.

Nästa kunskapsområde är handverktygen och maskinerna. Hur benämns de och hur används de? Hur ser arbetsmiljön och säkerhetsfrågorna ut? Till min lätt nostalgiska glädje lär man sig fortfarande att använda en rubank, en fogsvans, ett sandpapper, trots att allt kan utföras maskinellt. ”Men handkraft är fortfarande ett viktigt moment”, säger Johan. ”Man måste lära sig från grunden. Först när man slipar ett trästycke med sandpapper förstår man vad det betyder att jobba med eller mot träet, att följa ådringen”.

En central del i all slöjd är naturligtvis estetik och kulturella uttrycksformer. Hur påverkar färg, form och material slöjdföremålets uttryck? Vilka inspirationskällor och förebilder hämtar jag intryck ifrån? Hur mycket är egna idéer och skapande? Idag handlar inte heller slöjdandet om fint och fult, det synsätt som förr var så förlamande för många skolbarn.

Gång på gång i vårt samtal återkommer Johan till processtänkandet. Slöjd handlar om problemlösning. Om att pröva och ompröva. Om en helhet där man går från tanke till praktik. För att bli bättre på detta för alla elever en loggbok efter varje lektion. Där berättar man om hur dagens arbete gått och tanken bakom, helst med egna reflektioner. Har eleven svårt för att skriva ner sina tankar kan han eller hon framföra dem muntligt. ”Det viktiga är att själva dialogen blir av”, säger Johan.

Också under lektionerna är dialogen ständigt närvarande. Eleverna jobbar självständigt, utifrån sina idéer och tankar, ensamma eller tillsammans med någon kamrat, men de frågar också Johan om råd. Det vilar en kamratlig samtalston i slöjdsalen som känns långt från den prestationsinriktade slöjd jag växte upp med, där vända var väl så påtaglig som glädje. Frånvarande förr var också den syn på säkerhet som idag genomsyrar allt från maskinernas olika skyddsanordningar till hörselskydd och klädsel och hur många man får vara i slöjdsalen samtidigt.

Lära för livet

Estetiska och praktiska ämnen, som bild, musik, idrott och slöjd, anses alla viktiga för livet efter skolan. Eller som det står i läroplanen: ”Slöjd innebär manuellt och intellektuellt arbete i förening vilket utvecklar kreativitet och stärker tilltron till förmågan att klara uppgifter i det dagliga livet. Dessa förmågor är betydelsefulla för både individens och samhällets utveckling”.



Malte Svensson (i blått förkläde) och Axel Svensson i klass 6 fixar en repstege till sin holk. I bakgrunden Simon Johansson.

Slöjdämnets olika delar

Åter till Läroplanen 2011. Punktvis beskrivs olika områden, vägledande för eleverna när de arbetar i slöjdsalen. Själva utgångspunkten är materialens egenskaper, användningsområden och kombinationsmöjligheter. Om jag t.ex. skall bygga en fågelholk, vilka olika material kan jag då använda för att den skall se häftig ut, men fortfarande fungera? Vilka olika träslag passar ihop? Hur kan jag använda bitar av naturen; kvistar, stenar, mossor mm? Kanske gångjärn behövs, snören, lim? Och varför inte målarfärg. Fåglarna skall väl inte ha det sämre än vi? Och hur gör jag för att den skall klara väder och vind.



Lite sand men mycken svett.

Översatt till vardagsspråk betyder detta rätt och slätt; det är bra att inte ha tummen mitt i hand. Och vem kan säga emot det! Särskilt i en tid då fixa-hemma-trenderna ökar, liksom intresset för hantverkskurser och gör-det-självt-renoveringar. Att lära sig slöjda lönar sig senare i livet, det kan jag lova alla eventuellt tveksamma elever.

En annan aspekt är att undervisning i estetiska och praktiska ämnen leder till att eleverna lär sig teoretiska ämnen bättre. En skola med sång, musik, konst och slöjd på schemat skapar balans mellan återhämtning och energi och blir roligare och mer intressant för eleverna. Teori och praktik hänger ihop och det långt mer än vad många kanske inser. På vissa håll höjs det t.o.m röster om att slöjd borde bytas ut mot IT-undervisning, med baktanken att ersätta det som verkar gammalt och förlegat mot något mer modernt och tidsenligt. Men för det första används redan datorer flitigt av elever i olika ämnen – och givetvis också i slöjdsalarna för att söka inspiration, tekniklösningar, bearbeta bilder mm. För det andra kan IT aldrig ersätta värdet av att konkret arbeta med sina händer i olika material, vilket också det har en intellektuell sida. Faktiskt skulle vi vinna mycket på att komma bort från den förlegade uppfattningen om handen och hjärnans arbetare. Lyssna på vad en lärare i svenska och slöjd säger om just en elevs ”huvudbry” för att t.ex. snickra ett skåp. Och om nödvändigheten av att ha lärare med god pedagogisk förmåga.

”Vad för kunskap behöver då eleven för att klara sin utmaning? För de flesta elever är det helt omöjligt att genomföra ett så pass avancerat projekt utan stöttning och vägledning från en god pedagog. Men om vi ser på arbetsprocesser och vilka verktyg som behövs för att klara av att genomföra projektet, så handlar det om att först och främst visualisera sin idé – en abstrakt process som i sin tur medför många olika ställningstaganden. Hur stor? Vilken form? Vilket material? Tekniska lösningar med gångjärn i trä, hur bitarna ska sammanfogas och hur glaset ska fällas in? Utifrån sin förförståelse och med hjälp måste eleven också förutse olika svårigheter under processen som de olika valen medför. Vilka verktyg? Hur används dessa bäst? Det krävs ju en hel del kunskap för att slutföra projektet. Men det krävs också en hög abstraktionsnivå i planeringsprocessen för att eleven ens ska kunna ta sig för att påbörja projektet. Till sin hjälp har eleven sin lärare, penna, papper och/eller dator samt förstås sina klasskamrater. För att kunna fortsätta behöver eleven konkretisera sin idé; skissa upp den eller göra en ritning. Under själva arbetets gång krävs det ständigt att eleven är beredd på att omvärdera sina val, vara på tå och ifrågasätta vad

som sker, för att kunna justera för faktiska omständigheter i arbetet med ett levande material och justera efter sina egna misstag som sker under processen. Förutom mycket visualisering och många abstrakta ställningstaganden kring vad som bör göras om utifall att, så handlar det om att hjärnan får arbeta koncentrerat för att upprätthålla fokus. Eleven fokuserar inte bara på en aktivitet, hjärnan utför en mängd operationer samtidigt; visualisera planen, följa skeenden, omvärdera, utföra både grovmotoriska och finmotoriska moment. Det är en komplex helhet”.(not 1)

Sandpapprets symbolik

Innan jag lämnar slöjdsalen ber jag att få titta på lådan med sandpapper. Som väntat väckte den en känsla av olust till liv. Sandpappret symboliserar en mörkare sida av min barndoms skola, bland många ljusa minnen som naturligtvis också fanns. I dagens processororienterade slöjd är målet att stärka elevernas tilltro till den egna förmågan att lösa problem och fatta beslut på egen hand. Så var det verkligen inte förr. Tuktan snarare än tilltro var mottot. I slöjden, precis som på gymnastiken, oftast ledd av en pensionerad kapten, skulle eleven lära sig vad som var rätt och fel, bra och dåligt. Självt var jag bra i båda ämnena, men för många andra, som inte infriade lärarens förväntningar, såg jag hur de krympte, blev till ”losers”.

Min egen olust handlade mycket om att det knappast var fantasin som fick flöda. Snarade svetten. Man stod där och slet med gamla halvtrasiga sandpapper, kämpade och höll på, fick nästan aldrig ett nytt som fungerade, gjorde nytta. Nyttan, meningen låg i själva arbetet, i disciplineringen, uthålligheten. I insikten att allt inte är så lätt, varken i slöjdsalen eller i ”verkliga livet”. Sandpappersexercisen förkroppsligade ideal som redan i slutet av 1800-talet formulerades av Otto Salomonson, slöjdens grundare. Det är barnet och icke träbiten som i slöjden skall formas.

Att slöjden var uppdelad mellan pojkar och flickor var naturligtvis en självklarhet. Könscrollerna skulle upprätthållas, inte överbryggas. Hulda Lundin, som såg till att flickorna fick textilslöjd i skolan, hade som mål att skapa goda husmödrar. Hon sa: Att öva handen och ögat, att skärpa tanken, att stärka ordningssinnet, att framkalla kärlek till noggrant och omsorgsfullt utfört arbete, och där jämte skall denna undervisning sätta flickan i stånd att fullgöra sina husliga plikter.

Ålderdomligt? Javisst, men det är först 1969 som både pojkar och flickor undervisas i båda slöjdvarianterna. Och det är först då man inför kreativitet i slöjden. Innan dess hade man utgått ifrån att eleverna skulle göra exakt samma saker, eftersom det viktigaste inte var vad man gjorde utan hur skicklig man blev i att göra det. Allt var inte bättre förr. Idag får fågelholkar se ut lite hur som helst i slöjden. Och man får ha roligt när man gör dem.

Gunnar Almark

not 1

Blogg skriven av Johan Clase den 8 juni 2014, speciallärare och lärare i svenska och slöjd



Gubben i lädan, gjord av Benita Bulang, Heidi Jacobsdotter och Erica Listerud i klass 6.



Storkboet, gjord av Lisa Andersson i klass 5.



Björkmoss, gjord av Noah Valdefall och Albin Johansson i klass 5.



flower Power garden, gjord av systerarna Lova Ericsson i klass 6 och Alva Ericsson i klass 5.



Treehouse, gjord av Malte Gunnarsson och Axel Svensson i klass 6.



Stubbmonstret, gjord av Simon Johansson, i klass 6 och vinnare av SM i fågelholk.

Med en vilja av järn – och penslar av stål

Denna lätt lekfulla rubrik rymmer två perspektiv. Det första handlar om personen Anna Franksson, som sedan 2012 driver Annas Art Street Tattoo, en tatueringsstudio i centrala Emmaboda. Det andra handlar om hennes konstnärliga utövning, om tatuering som hantverk. Eftersom tidningens tema denna gång är konst och litteratur väljer jag att betona det senare. Dessutom är Anna redan rätt känd och omskriven i kommunen.

Trivs bäst när något händer

Men alla våra läsare bor inte i bygden, hur skulle det se ut, så här kommer lite bakgrundsfakta. Anna föddes 1985 och växte upp i Bredalycke, i nordvästra hörnet av Långasjö. Som så många tjejer i socknen hade hon egen häst men intresserade sig också för hästkrafter på fyra hjul. Bland annat valde hon som projektarbete inför studentexamen att renovera och motivlackera en gammal Volkswagen-bubbla. Hon skrev också en uppsats om tatuering och på en skolresa till England tatuerade hon sig för första gången, 15 år gammal. ”En ren rebellgrej”, säger hon med ett skratt.

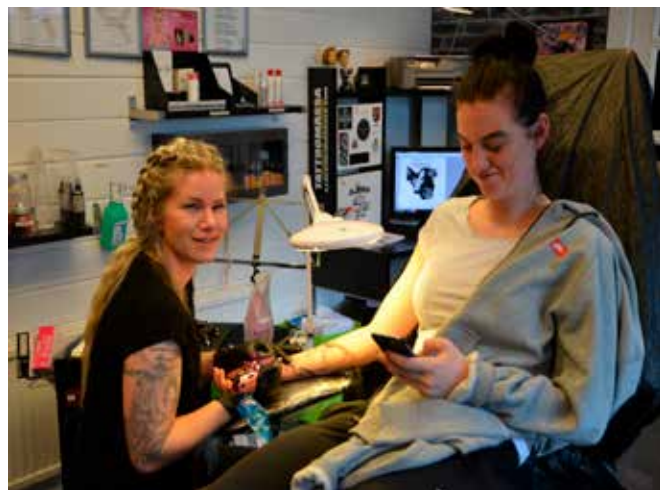
”Jag ville hela tiden arbeta med något konstnärligt, men det är ju också viktigt att kunna försörja sig. Så i flera år jobbade jag på Södra (sågverket i Långasjö) samtidigt som jag läste allt jag kom över om tatuering. Snart nog fick jag också gå som lärling hos Diego Hernandez i Kalmar, en av landets skickligaste tatuerare, enligt mig. Och för åtta år sedan valde jag att lämna en säker inkomst för att kunna leva min dröm. Det var osäkert först men nu, efter några tuffa år, går det bra. Det gäller att kämpa, att visa vad man vill. Det är då man växer som människa.”



Anna Franksson.

Årets Kristina

Att växa som människa handlar mycket om engagemang och empati, om förmågan att bry sig. Vid sidan av tatueringsarbetet, som är Annas levebröd, har hon i flera år på Alla hjärtans dag haft en insamling till förmån för Cancerfonden och mot psykisk ohälsa. Hon sitter också i juryn till Åke Franssons kulturpris, där ungdomar mellan 15-25 år kan söka ett stipendium på 5000 kronor.



Alice Larsson i tatueringsstolen, lugn och cool.

De senaste åren har Annas julmarknad hemma på Konsulgatan i centrala Emmaboda blivit både ett uppskattat inslag i julfirandet och av vikt för kommunen. ”Julmarknaden är bara tre timmar en gång om året, men själva arbetet med att engagera lokala företag i samband med marknaden börjar jag med redan på sommaren.”

För att visa sin uppskattning valde Emmaboda kommun Anna till årets Kristina ”för hennes engagemang med insamlingar för goda ändamål och som arrangör av en uppskattad julmarknad.”

”Det känns så himla kul och det betyder jättemycket för mig”, säger Anna. ”På något sätt är det en bekräftelse på att man gör något bra.”

Gammal konstform

Historiskt finner vi olika former av tatueringar i nästan alla kulturer. När ismannen, bergsvandraren som omkom i Alperna för 5300 år sedan, hittades hösten 1992 hade han över 60 tatueringar på sig. Det första skriftliga beviset på förekomsten av tatueringar sägs vara Moseböckerna, där man tar avstånd från bruket. Så står det t.ex. i 5:e Mosebok 14:1. ”I skolen icke rista några märken på eder.”

Från 1500-talet och framåt, när västvärlden vidgas genom kolonialism, inspireras vi av nya tatueringsformer från Söderhavet och andra för oss exotiska platser. Begreppet tatuering kommer t.ex. från ”tatau” på tahitiska.

Under andra hälften av 1800-talet upplever tatuerandet en blomstring i Europa. I förnämna kretsar, bland adel och excentriska borgare, grasserade vid den här tiden en fullständig tatueringsmani.



Hund på bröstet.

Bransch med blandat rykte

Under 1900-talets första hälft sjönk bruket av tatueringar allt djupare ned ”i samhällets lägre lager”.

Förbrytare och fängelsekunder, prostituerade och sjömän blev de vanligaste kunderna, ett faktum som speglar mångas bild även idag.

Från min egen skoltid minns jag båtresorna från Malmö över till Nyhamn, där tvivelaktiga tatuerare försökte locka överförfriskade svenskar att göra något en del djupt kom att ångra. Också idag brottas branschen med oseriösa utövare, framför allt på semesterorter runt om i världen, men också i Sverige.

I tidens anda kan vem som vill enkelt gå in på nätet, googla på ”Bli din egen tatuerare” och köpa ett ”gör det själv-kit” för en billig penning. De verkliga kostnaderna kan komma surt efter, när den ros som skulle blomma för evigt vissnar, infekteras och akut måste åtgärdas. ”En del av dem stöter jag på när de kommer till mig för att få professionell hjälp”, säger Anna. ”Men tyvärr kan det vara nog så svårt att rätta till ibland!”



Rödhake.

Färgsprakande – och sterilt

Det finns inga formella krav på utbildning i Sverige. ”Men jag vill kunna sova gott om natten. Därför är jag också med i Sveriges registrerade tatuerade (SRT), en ideell förening som arbetar för branschens bästa såväl som för kundernas trygghet.”

Som medlem förbinder man sig att jobba efter socialstyrelsens gällande regelverk, färglagstiftning och rådande standard gällande utbildningskrav. SRT har också gett ut Vägen till att bli tatuerare, en handbok där man presenterar arbetsmetoder för att trygga kvalitet, säkerhet och framför allt hygien och smittskydd.

Medan vi pratar visar Anna mig runt i studion, som ger ett både familjärt och kliniskt intryck. I mitten står en tatueringsstol med en hydraulisk pump för att justera höjd och ryggstödet lutning. Benstöden kan enkelt ställas in i höjd och vridas upp till 90°. Armstöden är roterbara och justerbara i höjd. För att nu bara nämna en del av alla finesser.

Sedan tittar vi på tatueringsmaskinen och på alla de olika nålar av stål som ligger i sterila förpackningar i en lång rad lådor. ”De är mina penslar”, säger Anna. De har olika bredd och ställbart djup för att färgen skall komma på rätt nivå under huden. Tatuerar man för ytligt kommer bläcket snabbt att försvinna. Går man för djupt kan det orsaka onödigt smärta och s.k. ”blowouts” som gör linjerna oskarpa och även kan ge ärr i tatueringen så den blir upphöjd.

Att bygga en bild

Men en aldrig så god yrkesskicklighet räcker inte för att bli en bra tatuerare. ”Det kanske viktigaste av allt är att skapa en god relation”, säger Anna. ”Att få personen att känna sig trygg, både inför själva utförandet och inför skapandet av den bild de för kanske resten av sitt liv ska bära på sin kropp.

Många kunder har helt klart för sig vilken tatuering de vill ha. Andra behöver hjälp och då ber jag dem gå hem och googla fram tänkbara bilder. Sedan sätter vi oss tillsammans och skissar på olika alternativ och möjligheter. Alla bilder passar inte alla kroppar. Och var på kroppen man kan sätta bilden har också med personens muskler och kroppsbyggnad att göra.

Sedan är det viktigt att fundera över vad personen vill med sin tatuering. Jag brukar säga att man inte ska tatuera sig efter kläderna, utan köpa kläder efter taueringarna. Helst vill jag göra något som uttrycker en bestämd tanke, ett personligt budskap hos den som bär tatueringen.”

Estetik och moral

Estetiskt finns det inga gränser för vad man kan uttrycka genom tatueringskonsten. Men väl moraliskt. För Anna är rågångarna tydligen. Jag gör inga tatueringar på ansiktet, inte heller några på kroppens intimare delar. Och kommer det någon som vill ha t.ex. ett hakkors säger jag nej. Detsamma gäller homofoba budskap. Och naturligtvis måste alla vara över 18 år.

Ingen kund är den andre lik och det gäller att ta god tid på sig. Se vad de orkar, lyssna in vad de känner, om de vill vänta med vissa beslut etc. Stora heltäckande motiv, något som blivit allt vanligare, kräver återkommande sittningar. Mer än två, högst tre timmar åt gången ska man inte ha.

”Konstnärligt försöker jag utveckla mig hela tiden. Just nu jobbar jag mycket med realistiska motiv, gärna djur och växter. Men jag strävar efter att kunna göra barnporträtt, dvs. tatuera in en porträttlik bild av en förälders barn. Och det är inte lätt. Särskilt inte eftersom föräldrar nog är den hårdaste jury man kan ha.



En kvinnas ryggtavla.



John Lennon.

Kroppens graffiti

Redan i början av 1900-talet betraktade många kulturforskare tatuering som ett slags konsthantverk. På 60-talet var man, inte helt oväntat, mest intresserad av vem som tatuerade sig, från vilka samhällsskikt de kom. En välkänd etnolog skrev t.ex. om tatueringskonsten bland svenska soldater, om ”perenn popkonst på kroppen”, som han uttryckte det.

Idag är tatuering en viktig del i vår kroppsfixering, vid sidan av att träna, äta rätt, se snygg ut. I sin idérika bok *Tatuering – ett sinnligt äventyr* (1997) skriver etnologen Birgitta Svensson; ”En tatuering är både ett spännande äventyr som gör att man framträder i mängden och ett slags graffiti, som levandegör kroppen.”

Just ordet sinnlig får mig att tänka på den hissnande resa inte minst kvinnor gjort de senaste 100 åren. En resa som i Långasjö inneburit en närmast ultimat motsats till Elisabeth Bergstrand-Poulsens strikta kvinnoideal, med dess strama, i svart heltäckande kläder.

Då var sinnlighet synd. Idag uppmuntras både kvinnor och män att exponera hud och hår, ofta iögonfallande, ibland ekivokt.

Gunnar Alsmark

Litteraturhänvisning

[1] Rehnberg Mats 1967: *Vad ska vi göra med blanka gevär*. Stockholm